

OP IT MÊD

[1340=Op it mêd 2016 3-4]

[1333] [Op it mêd] Ingo Laabs (útj.):

I. *Reethörn. Seek fertjilinge ääw Wiringhiirder Freesk mä en tjüsk aarsjitelts/Sechs Erzählungen auf Wiedingharder Friesisch mit deutscher Übersetzung. Bräist/Bredstedt, Nordfriisk Instituut (2012-2015). E-boek. Ek op it ynternet as pdf:*

"http://www.nordfriiskinstituut.de/jensen_reethoern.pdf"

II. *Di muon fuon e halie / Der Mann von den Halligen. Fiiw fertjilinge/Fünf Erzählungen. Bräist/Bredstedt, Nordfriisk Instituut (2015). E-boek. Ek op it ynternet as pdf: http://www.nordfriiskinstituut.de/jensen_hallig.pdf;*

III. *Di Bruinsjiter/Der Brandstifter. Kiel (2016), Friesische Philologie/Nordfriesische Wörterbuchstelle, Christian-Albrechts-Universität [= Estrikken/Ålstråke 102; ISBN 978-3-945743-03-4].*

Peter Jensen (1861-1939) is net allinne de auteur fan in wiidweidich wurdboek en in grammatika fan it Wiedingharder dialekt, mar wie ek as skriuwer, dichter en oersetter tige produktyf. It wichtichste binne in fjirtich novellen. Dy wiene frijwat yn it ferjittersboek rekke, mar sûnt Adeline Petersen yn 2005 fiif dêrfan útjûn hat (yn Co-Frisica XVI) is de belangstelling foar Jensen as literator wer werom. Ingo Laabs hat him de lêste jierren fertsjinstlik makke mei in fierdere útjefte fan it wurk. Twa samlingen binne by it Nordfriisk Instituut ferskynd, ûnder de respektyflike titels *Reethörn* (620 siden) en *Di muon fuon e halie* (273 siden). It langere ferhaal *Di Bruinsjiter* ferskynde as *Estrik* (194 siden) by de ôfdieling Frysk yn Kiel.

De wize fan útjaan is yn safier gelyk dat de stavering modernisearre is neffens de hjoeddeiske (fan it *Freesk Uurdebuk* fan 1994) en dat der hieltyd in Dútske oersetting by levere wurdt, wat trewes is, want it Noardfryske dialekt fan 'e Wiedingharde is net ien fan 'e maklikste om te begripen. De Kieler útjefte hat dêrby it grutte foardiel dat orizjineel en oersetting njonken elkoar ôfprinte binne. De oersetting jout fansels foar net-Wiedingharders de gelegenheid om de teksten goed benei te kommen. Dat sil dus wol foar de measte brûkers jilde, want it dialekt is bot yn it neigean.

De novelle *Di bruinsjiter* sels is in 75 siden lang. It ferhaal is yn 'e tweintiger jierren ferskynd as fûljeton, mar yndertiid net hielendal folslein ôfprinte omdat der ek doe noch libjende minsken yn opfierd waarden. Dat is no neffens it orisinele manuskript goedmakke. It stik wurdt foarôfgien troch in koarte ynlieding (s. 5-8), dêr't Jensen koart yn yntrodusearre wurdt. Wichtiger noch is in wiidweidige (s.

167-194) analyze fan it ferhaal sels, dat ek ferlike wurdt mei oar wurk fan Jensen. De útjefte *Reethörn* hat oan ‘e ein wat soartgelikens, en befettet boppedat in stikmannich âlde foto’s dy’t mei Jensen anneks binne.

(siebren dyk)

[1334] [Op it mêd] *Eric Hoekstra*, ‘A historical note on the (in)declinable relative pronoun and its syntactic functions’, *It Beaken* 77 (2015), 165-174.

Dit stikje neamt himsels yn ‘e titel beskieden in “note”, en dat is mei reden, want folle nijs smyt it net op. It komt der eins op del dat it net-bûgde betreklik foarnamwurd, dat yn âlder Frysk en Nederlânsk yn alle funksjes foarkaam, mar him hjoeddedei beheint ta de kompleminten fan ferhâldingswurden – it is net **op dy’t/dat*, mar *dêr’t ... op* – yn de dialekten fan Marken en Volendam noch altyd foarkomt yn subjekts- of objektsposysje. In foarbyld is *de vent deer me eslegen et út Marken*. De skriuwer is der net hielendal út oft it foarkommen fan dat ferskynsel dêr taskreaun wurde moat oan Frysk substraat of net.

(siebren dyk)

[1335] [Op it mêd] *Elmar Eggert & Jörg Kilian (útjs.)*, *Historische Mündlichkeit. Beiträge zur Geschichte der gesprochenen Sprache. Frankfurt am Main* (2016), *Peter Lang [= Kieler Forschungen zur Sprachwissenschaft, Band 7]*.

By de Dútske útjouwer Peter Lang ha se sûnt in jiermannich in boeksearje “Kieler Forschungen zur Sprachwissenschaft”, dêr’t ek faak bydragen fan Kieler frisisten yn te finen binne. It tema is diskear “Historische Mündlichkeit”, dêr’t “Geschichte der gesprochenen Sprache” ûnder ferstien wurdt. Jarich Hoekstra (pp. 227-245) bringt de skriuwer Theodor Heinrich Fürchtegott Hansen (1837-1923) op it aljemint, dy’t twa toanielteksten op syn namme te stean hat. Hoekstra hat dy koartlyn yn in Estrik útjûn (sjoch dêroer dizze rubryk yn *Us Wurk* 1-2 fan 2013). Hjir giet Hoekstra spesjaal yn op it taalgebrûk fan Hansen. Dy komeedzjes binne nammentlik opsteld yn it dialekt fan ‘e Halligen, mar dan fan in minne soarte: Hansen hie it dialekt net thús, mar sa goed sa kwea op ‘e dyk leard. Syn skriuwerij jout sa in frijwat unyk byld fan in semysprekker út ‘e 19de iuw. Yn aparte paragrafen jout Hoekstra in beskriuwing fan wêr’t it krekt goed c.q. ferkeard giet. Opfallend foar in semysprekker binne de markearre grammatikale foarmen dy’t semysprekkers faken oergeneralisearje. Ek typearjend foar in semysprekker is de beheinde wurdskat. Net altyd is lykwols oan te jaan wat by Hansen min Halligfrysk is, omdat er somtiden ek oan it begjin fan in lettere taalferoaring yn it dialekt liket te stean.

Alastair Walker jout yn “Mündlichkeit im Mehrsprachenland Nordfriesland im Spiegel sprachstatistischer Erhebungen des 19. und 20. Jahrhunderts” in moai oersjoch fan fiif taalsosjologyske omfragen dy’t der yn ‘e rin fan ‘e tiid yn Noardfryslân west hawwe. De âldste is troch in Adler yn

1891 opset yn 'e Wiedingharde, en as soks in 35 jier letter troch Peter Jensen noch ris werhelle wurdt, docht bliken dat de delgong fan it Frysk dan al yn gong set is, ek al stiet de taal op dat stuit navenant noch sterk. In pear jier letter beflapt Johannsen it hiele Noardfryske gebiet yn syn ûndersyk, al jout Walker spitigernôch allinne mar data oer it eilân Sylt. Lettere ûndersiken fan Århammar beheinden har ta de eilannen Föhr en Sylt, en Jörgensen (1980) hat inkeld de ferhâldings yn in doarp yn 'e Bökingharde útsocht. In nijsgjirrich aspekt fan dit oersjochartikel is dat Walker ek each hat foar de sosjale of politike eftergrûnen dy't by de ûndersiken in rolle spilen.

(siebren dyk)

[1336] [Op it mêd] *Paulus van Sluis, Eric Hoekstra en Hans Van de Velde, 'Bildts as a mixed language', International Journal of the Sociology of Language 242 (2016), 59-80.*

Dat it Biltsk in "mixed language" is, dat sil nimmen nij dwaan dy't yn Fryslân wat om him hinne harke hat, en dat in tastân fan twataligens dêrby in kondysje is, liket ek evident. Wol opfallend yn dit stik is dat de auteurs as hypteze foar it ûntstean kieze foar de opsje dat Hollanders har bewege yn 'e rjochting fan it Frysk, ynstee fan dat Friezen besykje om it Holânsk te learen. Dy twadde opfetting wie de lêste tiid wat de Nederlânsk-Fryske mingdialekten oangiet de standert, benammen tanksij it wurk fan Van Bree, dy't sûne arguminten joech dy't ek grûndearre wiene yn algemienere (kognitive) teoryen as dy fan Van Coetsem of Thomason & Kaufman (beide fan 1988). It aparte is dat Van Bree hjir wol even yn it foarbygean neamd wurdt, mar dat net mei syn opfettings yn diskusje gien wurdt. De beide opsjes soene ta in ferskillende útkomst liede moatte, soe men sizze, mar in ferliking mei bygelyks it Stedsfrysk ûntbrekt ek alhiel. Dit artikel hat navenant in hege falorisearjende wearde meidat it in rol spilet yn 'e oanfraach ta erkenning fan it Biltsk as regionale taal ûnder it Europeesk hânfest. Sjoch yn dat ferbân ek in earder rapport fan de earste auteur (neamd yn *Us Wurk* 64 (2015), 202-203).

(siebren dyk)

[1337] [Op it mêd] *Arjen P. Versloot & Eric Hoekstra, 'Attraction between words as a function of frequency and representational distance: Words in the bilingual brain', Linguistics 54 (2016), 1223-1240.*

Lju mei aardichheid oan rekkenderij en statistyk kinne mar te gast gean by dit artikel, dat fannijs de konkurrearjende suffiksen *-heid* en *-ens* opkriget. Der wurdt sjoen nei ynfloed fan it Nederlânsk, in aspekt dat Eric Hoekstra en Arjan Hut yn in artikel yn *It Beaken* fan 2003 (pp. 19-39) ek al ris by de kop hân ha. Hjir wurdt it keppele oan 'e opslach fan wurden yn twatalige harsens, dêr't fan oannommen wurdt dat wurden dy't opinoar lykje dêr tichte byinoar yn opslein

binne. Der wurdt útfûn dat wat mear oft it grûnwurd op syn Nederlânske kognaat liket, wat mear kâns der is op *-heid*, en dat wurdt nochris besterke troch de frekwinsje. Derby wurdt yn it model rekken holden mei de fonologyske oanstriid dat in beklamme lêste wurdlid fan it grûnwurd de kar fan *-ens* begeunstiget. De faktor telberens, ferlykje *hja is in bekendheid/*bekendens*, wurdt oars net ferrekkene, mar dat effekt sil mooglik statistysk ek wol net sa grut wêze?

(siebren dyk)

[1338] [Op it mêd] *Jarich Hoekstra, 'Beyond do-support and tun-periphrasis: the case of finite verb doubling in Karrharde North Frisian', Journal of Germanic Linguistics 28 (2016), 317-348.*

It Ingelsk stiet der om bekend dat it gâns gebrûk makket fan it ramplesanttiidwurd *to do*, bygelyks by negaasje of yn fraachsinnen (*He does not walk*, of *Does he walk?*). Soksawat liket ek yn it Noardfryske dialekt fan 'e Karrharde foar te kommen, al moat der wol by sein wurde dat it inkeld mar obstrewearre is by de 19de-iuwer Moritz Momme Nissen. In foarbyld is *de Fréske wert man blafft, wenn ...* 'de Fries bliuwt inkeld as ...'. Dy sin hat yn *blafft* ('bliuwt') in persoansfoarm mei syn wenstige bûgingsútgong, mar dêrnjonken ek noch ris in tiidwurdsfoarm *wert*, ek wer mei bûging. Dat *wert* stiet as persoansfoarm ek kreas op it twadde plak yn 'e sin en dan is it apart dat *blafft*, oars as yn 'e Ingelske konstruksje, ek bûging sjen lit. Hoekstra ferklearret dat en ek de beheinde bûgingsmooglikheden mei in berop op it mooglike komôf, dat er siket yn it ûnderskikkende bynwurd *wer*, út Aldfrysk *hweder*, ferlykje ek Ingelsk *whether*. Syngroan jout er in analyze dy't falt binnen it generative ramt fan 'e lêste tiid.

(siebren dyk)

[1339] [Op it mêd] *Wim Aalbers, Taalgids foar ut Franekers. Genoatskap foar ut Franekers (2016). Mooglik te bestellen fia genoatskap@gmail.com.*

In alderaardichst boekje, dizze 72 siden ynhawwende taalgids foar ien fan 'e stedsdialekten. It befettet in foech lûdleare, keppele oan 'e stavering, en in basisgrammatika dy't benammen bûgingsferskynsels beskriuwt. Oer it hiele boek ferspraat steane griisprinte fjouwerkanten, dêr't idioom yn opnommen is. Wat bean wurdt, is oer it generaal net skokkende bysûnder, mar it is fansels wol hiel goed dat ien en oar no dokumintearre is. En wat ek trewes is: it boekje is yn syn hiele hear en fear skreaun yn it Frjentsjerters!

(siebren dyk)